

A Somorjai Evangélikus Egyházközség rövid története

Ha figyelembe vesszük, hogy a Reformáció 1517-ben kezdődött és 1525-ben már foglalkozott hatásaival a Rákosi Országgyűlés (Lutherani omnes comburantur.), akkor a somorjai evangélikusokról való első említések viszonylag késeiek. A gyülekezet keletkezését homály fedi. Somorja város pénztári naplójában 1587. május 5-i keltezéssel ez áll: "Vor beder Kiirchen die Gab pro 86 et 87 Jare richtig gemacht, id est 8fl". Ezt a bejegyzést úgy értelmezi az 1878-as kanonikai vizitációkor készült jegyzőkönyv (amelyet legfőbb forrásként használok ebben a tanulmányban), hogy ekkor már "volt helyben kétféle templom és egyház". Ugyancsak a somorjai városi pénztári napló jegyzi meg 1591-ben a helybenli "Albert pap"-ról. hogy nős és 1593-ban egy "Máté prédikátor"-t említ. II. Rudolf korában vagyunk (1576-1608), aki erőteltjesen támogatta az ellenreformációt és akit ebben készségesen támogatott az a Belgiojoso (Barbiano) hadvezér, akinek a török ellen kellett volna hadakozni. Belgiojoso azzal "tûnt ki", hogy a kassai evangélikusoknak elvette a templomát. Két áldozata Somorján talált menedéket: 1601-ben a zurányi és 1602-ben a misérdi ev. pap, akiket a vallon katonaság elűzött gyülekezeteikből. Az evangélikus nemesség az 1604-es pozsoyni országgyűlésen tiltakozott Barbiano kegyetlenségei miatt. Térjünk vissza Somorjára. 1602-ben már tanító is működik az evangélikus egyházban. Ez Hueber Jodl-nak köszönhető, aki element Bazinba, hogy onnan "német mester"-t, vagyis német tanítót hozzon. Gottfried Fremhodium lett az első "német mester". Már ez a tény jelzi, hogy a somorjai evangélikusok németajkúak. A már idézett pénztári napló ezekben az években kétszer is mint német egyházat említi az ev. gyülekezetet: 1606-ban városi

pénzen javították ki a német paplak és a magyar iskolához tartozó kert közti kerítést, ugyanebben az évben április 21-i keltezéssel ez áll: "dem deutschen Kirchen vatter Hansen Prauner gaben wir 8fl25den. Még egy érdekesség ezekből az évekből: amikor Khnidt Miklós volt somorjai plébános 1603-ban Szent György városában megnősült, Somorja város hat aranyat küldött neki nászajándékként.

A Bocskay által kieszközölt 1606-os bécsi béke után kissé jobbra fordult az evangélikusok sorsa. 1610-ben ült össze Zsolnán az első zsinat, amely megteremtette az egyházszervezetet. Ezen a zsinaton Abrahamides Hrochotius Izsák lett megválasztva superintendensé Pozsony, Nyitra és Bars vármegyék evangélikusai számára. 1613-ban Abrahamides superintendens Somorján tart kanonikai vizitációt. A jegyzőkönyvben (amely nem maradt fenn, de idézi az 1878-as jegyzőkönyv) megemlíti, Hogy Csütörtökön, Misérden és Prukkon is vannak evangélikus gyülekezetek. E jegyzőkönyv szerint a somorjai egyháznak már földjei is vannak "egy nemes ember hagyományából" melyenk hozamából a "magyar lelkész" (értendő alatta a református lelkész) is részesül. A város patrónussa a római katolikus egyháznak, de a protestáns lelkészek fizetésének egy részét és az egyházi épületek fenntartásának költségeit is viseli. Így volt ez 1709-ig. Az egyháztörténészek tudnák megmondani, mennyire volt ez helyi kivétel vagy általánosabb gyakorlat. Az érdekesség kedvéért megemlítem, hogy a papi javadalom. évi 140 magyar forint volt, plusz fűtőfa és stóladíjak.

1634-ben Draskovich György váci püspök tartott kanonikai vizitációt. A városban csak két protestáns papot talált, akik vonakodtak alávetni magukat a vizitációnak. Csak a püspök által bemutatott királyi parancsra voltak hajlandók engedni.

Ebben az időben nagyon kevés katolikus volt Somorján. 1640-től nem is voltak szentmisék városunkban. A parochiális templom (a mai ref. templom) au evangélikusoké volt. Pázmány Péter elvette ugyan tőlük (az évszám nincs feljegyezve a forrásokban), de 1646. július 21-én visszakapták III. Ferdinánd magasrangú tisztviselőinek közbenjárásával. Ebben a konkrét esetben is megmutatkozott, hogy III. Ferdinánd (1637-1657) mérsékeltebb volt mint fanatikus elődje II. Ferdinánd (1619-1637). A somorjai templom visszaadása egy évvel a linzi béke (1645 - I. Rákóczi György és III. Ferdinánd között) után történt. Ebben az időben országos viszonylatban 90 templomot kaptak vissza az evangélikusok az erőszakkal elvett 400-ból.

Nem sokáig örülhettek az evangélikusok a visszaadott templomnak, mert 1652-ben gróf Pálffy Pál nádor ráparancsolt az evangélikusokra, hogy adják át templomukat a katolikusoknak. Kétféle verzió maradt fenn arról, hogy milyen "cseré"-be mentek az evangélikusok bele. Az egyik verzió szerint az evangélikusok átadták templomukat, paplakukat, iskolájukat, két kisebb harangjukat és a récsei szőlőjüket. Mindezekért meghagyhatták az 1627-ben öntött nagyharangjukat és kaptak egy házat, amely a mai templomudvar területén volt.

A másik verzió szerint a házat nem cserébe kapták, hanem 1652. június 10-én 1200 forintért megvásárolták egy bécsi német polgártól. Ezért hívták a házat Német-háznak. Nem egyértelmű, hogy lebontották vagy átépítették e házat, amikor mindjárt a megvétel után (pontosan: két nappal a megvétel előtt) bontani kezdték a falakat és imaházat építettek. Ez az imaház 1666-ban városi költségen volt megjavítva.

Ebben az időben nemcsak a somorjaiak veszítették el templomukat,

hanem súlyos csapás éri a környező gyülekezeteket is. 1663-ban az erőszak előzi a misérdi lelkészt (a neve sajnos nincs feljegyezve) és ettől kezdve az ottani evangélikusok Somorján kereszteltetik gyermekeiket. A csütörtöki és prukki gyülekezetek is ebben az időben kapják a halálos dőfést, amikor Neupauer és Frankenberg lelkészek kénytelenek gyülekezeteikből elmenni. 1672-ben Radonay András féli plébános Kolonits bécujhelyi püspök és magyar királyi kincstári elnök biztatására 25 "vasas németű segítségével elfoglalja a gútori templomot, amely akkor az evangélikusok birtokában volt. Somorjára is sor került:

1672 január 30-án gróf Pálffy Miklós várnagya, Spácay, lepecsételte a somorjai evangélikus és református templomokat és a két papot kiűzte. Wenczelius András volt ekkor a gyülekezet lelkésze. Az 1674-es pozsonyi törvényszékra nem idézték be, mert akkor már nem volt hivatalban.

1683 júniusában Tököly Imre kurucai visszaadták a templomot és a plébániát az evangélikusoknak. Lelkész is jön a gyülekezetbe Huoreczky István személyében. Amikor azonban a törökök bécsi veresége után a kurucok elvonulnak, velük megy az evangélikus lelkész is és a katolikusok újra visszaveszik a templomot és a lelkészlakot. Az evangélikusok elvesztik ekkor imaházukat is.

1706-ban kapják vissza II. Rákóczi Ferenc jóvoltából az evangélikusok az imaházat és a német-házat. Nem sokáig örülhettek nekik, mert 1709. december 7-én Heister császári tábornok elűzi a két protestáns lelkészt. Károlyi István volt 1706-tól 1709-ig a gyülekezet lelkésze, akinek el kellett hagyni híveit. Heister tábornok elkobozta az evangélikus nagyharangot, amely a főtéren függött haranglábon és a katolikus templom tornyá-

ba húzatta fel. Elkobozták az egyház vagyonát, közte 32 hol földet és réteket, melyek a város tulajdonába mentek át. A gyülekezet tiltakozott, de annak ellenére, hogy 1721-ben egy vizsgálóbizottság jött ez ügyben Somorjára, a tiltakozás hasztalan maradt.

Az egyház vagyonából csak a templomi edények és az anyakönyvek maradtak meg. Az edényeket a pozsonyi gyülekezetnek adták át megőrzésül és az anyakönyvek Somorján maradtak a Welsz családnál.

Arról nincs adatunk, hogy miként vészelték át a somorjai evangélikusok az illegalitás 72 évét 1709 és 1781 között. Valószínűleg a pozsonyi egyházközség jelentett számukra támaszt. Érdekes lenne megvizsgálni (ha megvannak) az ezen évekből való pozsonyi keresztelési anyakönyveket. Isten nagy kegyelme és a hívek hite látható amögött, hogy 1781. október 25. után, amikor II. József kiadta a Türelmi Rendeletet, a somorjai gyülekezet újraéled. Sajnos ez nem mondható el a már említett környékbeli gyülekezetekről. Már november 13-án összejöttek az evangélikusok, hogy a gyülekezet újraalakításáról tanácskozzanak. 1782. január 2-án Richter Jakab gyógyszerész elnökletével közgyűlést tartottak, amelyen Kecskés Károlyt syndicussá, Bayer Sámuelét felügyelővé, Hány Ádámot pénztárossá és Konrád Mátyást temploatyává választották. A várostól kérték a Német-ház visszaadását, de a város az uralkodóhoz utasította őket. 1782. február 24-én jelent meg a somorjaiak kéttagú küldöttsége II. József előtt és utóbb még sokszor kellett menniük a császárvárosba, amíg 1783. április 1-én megszületett az uralkodói döntés, hogy szabadon gyakorolhatják vallásukat.

Még 1782-ben Dobay Sámuel pozsonyi lelkész Misérdre jött, hogy egy betegnek Úrvacsorád adjon és ekkor Somorjára is lerándult. Hetvenkét év után ő volt az első protestáns lelkész, aki

Somorjára betehette a lábát.

1783 május 15-én érkezik meg a gyülekezet lelkésze Gyönkről Palumbini Jónás Sámuel személyében. Palumbinit a györiek is akarták lelkészüknek és Nagy István dunántúli superintendensnek kellett a két gyülekezet vitáját megoldani. Másnap május 16-án Cantate vasárnapján volt az első istentisztelet a Klár-féle házban. Németül az új lelkész prédikált; magyarul Mosóczy Institoris Mihály hirdette az igét és Miszkidenszky János, aki később felső szelii lelkész lett, végezte a kántori szolgálatot. A gyülekezet júliusban visszakapja a Német-házat. A gyülekezett újraalakulásakor 136 családban 814 lelket számlált.

1784. július 22-én lett letéve a templom alapköve és egy éven belül el is készült Altenburger építész tervei alapján Isten háza. 1785. július 31-én, Szentháromság u. X. vasárnapon szentelte fel a templomot Torkos Mihály superintendens.

At evangélikusoknak még nem volt iskolájuk. Ennek érdekében újra Bécsben kellett kilincselni, míg 1785 június 21-től Krisko Mátyás mint nyilvános rendes tanító megkezdhette az iskolában a hivatalos működést. Addig az evangélikus gyermekeknek a katolikus normába kellett járniuk és csak a tanítás után jöhettek az evangélikus kántorhoz vallástant és éneklést tanulni. Először bérelt helyiségekben történt az oktatás és 1807-től a templom melletti iskolaépületben.

Az egyházközség a Német-házon kívül nem kapta vissza az 1709-ben elkobzott vagyonát. Ennek kárpótlásául 1789-től a várostól évi 200forintot és 8 öl fát kapott.

1803-ban Crudi Dániel superintendens tartott kanonikai vizitációt az egyházközségben. 1814-ben Misérd majd 1847-ben Dunaszerdahely fíliák önállósultak.

1837-ben Sztomszky Ferenc Sámuel superintendens tartott

kanonikai vizitációt. 1840-ben Pozsony vármegye hozzájárult, hogy ezentúl a teplom, a lelkeszlak és az iskola javításának költségeit a város viselje.

1844 ben Mária Dorottya, József főherceg-nádor felesége részt vett templomunkban egy istentiszteleten Ennek a templomlátogatásnak az lett az eredménye, hogy Bauhoffer György somorjai lelkész Budára került még ugyanabban az évben.

Az 1848/49-es évek annyiban érintették az egyházközséget, hogy a Kossuth-bankókban lévő "jelentéktelen összeget" elvesztett, egy ideig nem tarthatott gyűléseket, később pedig csak a császári biztos jelenlétében.

A gyülekezet élete konszolidáltan folyik az I. világháború kitöréséig. Ebből az időszakból említést érdemelnek a következő események:

1860. március 25-én a közgyűlés úgy határozott, hogy az egyházközség kilép a pozsonymegyei koordinált esperességből és az autonóm pozsony-városihoz csatlakozik. Ez csak azért nem történt meg, mert június 15-én az esperességi gyűlés kimondta, hogy az egész esperesség elutasítja a császári pátent (1859. szept.1.)

1861-ben a közgyűlés úgy dönt, hogy az egyik vasárnap németül a másik vasárnapon magyarul lesznek megtartva az istentiszteletek.

1865. július 21-én tűzvész pusztított Somorján. Másfél száz háznál többégett le. A lelkeszlak és az egyik iskola is áldozatul estek. Városi költségen lettek újraépítve.

1878-ban Geduly Lajos superintendens tartott kanonikai vizitációt a gyülekezetben. Ekkor a lélekszám 732 volt, közül Somorján 618-an laktak. Amikor 1901-ben Baltík Frigyes tartott

kanonikai vizitációt, a lélekszám már csak 521, kikből csak 409-el laknak Somorján.

A 19. század utolsó évtizedeiben több Javorina-aljai szlovák gyermek fordult meg a somorjai evangélikus iskolájában. Az egyik tanuló, aki az 1889/90-es tanévben Somorján tanult magyarul, a 10-éves Milan Rastislav Štefánik volt. A somorjai gyerekek szlovák szóra Brezovára és német szóra Madorba és Sopronba jártak "cserébe". Štefánik Somorjai tartózkodására a lelkészlak előtti emlékmű emlékeztet. (A Štefánik-emléktábla sorsa külön fejezet.)

Ezekben az évtizedekben válik a gyülekezet magyarnyelvűvé. Dr. Halmi Béla működésének idején (1912-1930) maradnak el a német istentiszteletek.

Az I. világháborút követő politikai változások nagyban érintették a gyülekezet életét 1919 májusában az állami közigazgatás kiutasítja Dr. Halmi Béla lelkészt a Csehszlovák Köztársaság területéről politikai okok miatt. A presbitérium közbenjárására a kiutasítási végzés hatálytalanítva lett.

1920. január 25-én úgy döntött a közgyűlés, hogy a gyülekezet nem lesz tagja a Szlovákiai Evang. Egyháznak, hanem szabad egyházzá válik. Ennek következtében az államhatalom 1921. októberében bezáratja az evangélikus egyházi iskolát. Az egyházközség 1922. január 8-án ismét kinyitja az iskolát, de január 17-én az államhatalom végérvényesen lepecsételteti az iskolaépületet.

1922. június 26-án Dr. Halmi Bélát ismét kiutasítják. A presbitérium Masaryk köztársasági elnökhöz menszt küldöttséget, aminek az lesz az eredménye, hogy 1923. február 22-én a prágai Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság megsemmisíti Dr. Vavro Šrobár miniszter kiutasító végzését.

Nyilván ezek az izgalmak is hozzájárultak ahhoz, hogy dr.

Halmi Béla 1930. december 20-án elhunyt mindössze 43 éves korában. Németh László segédlelkész látta el a lelksézi feladatokat 1931. aug. 16-ig amikor lic. Fizély Ödönt válsztotta a gyülekezet lelkészévé. Lic. fizély Ödön azzal a feltétellel fogadta el a meghívást, hogy a gyülekezet csatlakozik az egyetemes egyházhoz. Ez meg is történt 1931. június 19-én.

A szabadegyházi időszakban (1920. január 25. - 1931. június 19.) az egyházközség anyagilag teljesen kimerült, mert nem kapott sem állami támogatást sem az egyetemes egyház részéről támogatást. A hívek nagy áldozatkészsége ellenére sem (pl. Svigruha Pál 76.000,-Kcs-t adományozott az egyháznak) tudta megőrizni önállóságát.

Az új helyzetben már szó lehetett a templom, az orgona és a lelkészlak javításáról. 1932 és 34 klozött mentek végbe ezek a munkálatok. A templom újrafelszentelését dr. Samuel Štefan Osuský püspök végezte és az ünnepi igehirdetést Dr. Stadtrucker Gyula dunaszerdahelyi lelkész tartotta 1934. szeptember 30-án.

1938 őszén az I. Bécsi Döntés alapján Somorja Magyarország része lesz. A Magyarországhoz került gyülekezetek megalakítják a Moson-Pozsoyni egyházmegyét, mely 1939. augusztus 21-én tartja Komáromban alakuló ülését s melyen Lic. Fizély Ödönt mint megválasztott esperest hivatalába beiktatja és Schuster György somorjai felügyelőt másodfelügyelővé választja. Az egyházmegye működése akadályoztatva volt, mert Fizély még nem volt igazolva és állampolgársága nem volt rendezve és mert a Magyarországi Ev. Egyház nem értett egyet ezzel a megoldással. az 1939. október 28-án Dunaszerdahelyen alakult Pozsonyi esperesség sem működhetett ugyanezen okoknál fogva.

Egészen a II. világháború végéig nem volt a somorjai gyülekezet helyzete a Magyarországi Ev. Egyház keretén belül megoldva.

Lic. Fizély Ödönnek az igazolással és a magyar állampolgárság megszerzésével nemcsak azért voltak nevézségei, mert kezdeményezte a Moson-pozsonyi majd a Pozsonyi egyházmegye szervezését, hanem azért is, mert az általa szerkesztett Evangélikus Lapban még a Csehszlovák Köztársaság idején teret adott olyan magyarországi lelkészeknek, akiket az egyház vezetése nem jó szemmel nézett (pl. Szimonidesz Lajos)

A Csehszlovák Köztársaság helyreállítása után a II. világháború végeztével egyházközségünk újra a Szlovákiai Evang. Egyház részévé válik. A Csehszlovákia és Magyarország közti lakosságcsere megváltoztatta gyülekezetünk nemzetiségi összetételét. Már 1933-tól volt gyülekezetünkben havonta egy szlovák istentisztelet a kolonisták részére, kiknek nagyrésze evangélikus ill. protestáns volt. 1947-ben kb. 200 szlovák evangélikus család települt át Magyarországról Somorjára és környékére. A legtöbben Pisilről, Albertirsáról és Péteriről jöttek. Ugyanebben az évben kb. 150 egyháztag lett Magyarországra kitelepítve. 1948. április 25-én a közgyűlésen a gyülekezet megható búcsút vett a távozóktól és testvéri szeretettel üdvözölte az érkezőket. Új presbitérium lett választva, melynek felét szlovákok és felét magyarok alkották. Ez az íratlan szabály van érvényben mostanáig. 1948-óta minden vasárnap szlovák és magyar istentiszteletet tartunk.

A kommunisták 1948. február 25-én vették át a hatalmat Csehszlovákiában. 1949-ben meghozták a 218. sz. törvényt "Az egyházak anyagi biztosításáról". Ennek az orwellien elnevezett törvénynek azonban nem az egyházakról való anyagi gondoskodás volt. Ami ezután következik, az már a jelen, amelynek

megítéléséhez még hiányzik a kellő távolság.

Az említett törvény értelmében egyházközségünk 40 magyar hold földet és 5 épületet adott át az államnak. A hitoktatás az iskolákban 1974-re lett elsorvasztva.

Aki élt kommunista rendszerben, az el tudja képzelni, miként élt át gyülekezetünk 41 évet az állami ateista ideológia légkörében. Aki nem élt kommunista rendszerben, annak azt kívánom, hogy ezt soha ne is tudja elképzelni.

Ebben a történelmi áttekintésben csak a gyülekezet történetének "látható" része volt összefoglalva. Nem szabad azonban megfeledkezni arról sem, ami nem mindig és nem mindenki számára látható: csak Isten meg nem érdemelt kegyelmének köszönhetjük, hogy gyülekezetünk él a sok vihar után is, amely átvonult fejfünk felett.. Ez a multbategintés nemcsak a mult tényeiről és eseményeiről akart beszámolni, hanem azzal a szándékkal íródott, hogy akik ezt olvassák "Istenbe vessék bizalmukat; ne feljtsék el Isten nagy tetteit, és tartság meg parancsolatait." (Zsolt 78,7)

doc. ThDr. Bándy György